

Proboj u *Carstvo Sredine*

Isusovci kao misijski red

*Julius Oswald**

Sažetak

U sljedećem su prilogu isusovci, u Europi poznati ponajviše kao odgojitelji te učitelji u gimnazijama i na sveučilištima, predstavljeni kao misijski red koji po cijelome svijetu naviješta Evandjelje. Već prije osnutka Reda, Ignacije Lojolski hodočasti u Jeruzalem gdje je htio ostati da bi djelovao kao dušobrižnik. Kako mu to nije bilo dozvoljeno, posvetio se studiju teologije i okupljao prijatelje koje bi potom oduševljavao za misiju u Svetoj zemlji. Međutim, budući da plovidba u Palestinu nije bila moguća, prvi su se isusovci stavili na raspolaganje papi kako bi ih mogao poslati onamo gdje bi mogli biti najviše od koristi bližnjima. Kao Papin poslanik, Franjo Ksaverski otputovao je u Aziju gdje je mnoge priveo kršćanskoj vjeri. Njegova želja za misijom u Kini nije se ispunila. To je uspjelo tek njegovoj redovničkoj subraći Micheleu Ruggieriju i Matteu Ricciju, koji su naučili kineski i razvili novu misijsku metodu. Time su postigli povjerenje učenjaka koji su im otvorili put u carski dvor u Pekingu te ih podupirali u evangelizaciji. Ključne riječi: Ignacije Lojolski, Matteo Ricci, Michele Ruggieri, Franjo Ksaverski, metoda prilagodbe, misija u Kini, isusovci, konfucijanizam, prepirka oko obreda

Uvod

Isusov nalog da treba pokrstiti sve narode i učiniti ih njegovim učenicima¹ bila je od početka središnja težnja isusovaca. Njihov osnivač Ignacije Lojolski već je 1523. godine — dakle, mnogo godina prije osnutka Reda — hodočastio u Svetu zemlju. Tada je želio ostati ondje i djelovati kao misionar. No, morao je napustiti

* Dr. sc. Julius Oswald, umirovljeni ravnatelj isusovačke biblioteke u Münchenu, Prvi predsjedatelj udruge *Jesuitica*, Adresa: Kaulbachstraße 31a, D-80539 München, Deutschland. E-pošta: julius.oswald@jesuiten.org Ovaj je članak izvorno napisan na njemačkom, a na hrvatski ga je jezik preveo Ivan Macan.

1 Usp. Mt 28,19

grad i vratiti se kući jer mu je franjevački provincijal, koji je bio odgovoran za sigurnost hodočasnika, uskratio dozvolu boravka.

Tomu je hodočašću prethodio obrat u životu baskijskoga plemića. Osnivač Družbe Isusove ugledao je svjetlo dana 1491. godine na dvoru Loyola kod Azpeitije kao najmlađe djetete plemenitoga Beltrána Ibañeza de Oñaz. Dobio je ime *Iñigo* koje je kasnije promijenio u *Ignacije*. Kao šesnaestogodišnjak povjeren je na daljnje obrazovanje velikomu rizničaru Kastilje. Ondje je uveden u dvorski način života koji je bio oblikovan idealima kasnosrednjovjekovnoga viteštva. Ništa nije upućivalo na budućega osnivača reda i sveca.

Temeljnu promjenu njegova poimanja svijeta uzrokovalo je teško ranjavanje koje je pretrpio 20. svibnja 1521. kod obrane tvrđave Pamplone, u borbi protiv Francuza. Pobjednici su ga dali prenijeti u Loyolu gdje je, nakon više veoma bolnih operacija, mjesecima bio prikovan uz bolesnički krevet. Budući da u dvorcu nije bilo viteških romana koje je bio strastveno i rado čitao, Ignacije se udubio u jedine dvije knjige koje su se ondje našle: *Život Isusov* i zbirku legendā o svecima. Pritom je počeo razmišljati o vlastitome životu i odlučio, umjesto vitezove i plemiće, nasljedovati svetoga Franju i svetoga Dominika. Krajem veljače 1522. godine hodočastio je na Montserrat gdje je, nakon životne ispovijedi, položio svoje oružje pred čudotvornu sliku Majke Božje i obukao pokorničku odjeću. Tada se povukao u spilju kod Manreze i provodio život najstrože askeze i ustrajne molitve, prožet nutarnjim krizama i mističnim prosvjetljenjima.

Doživljaji koje je ondje sakupio čine temelj *duhovnih vježbi* kojima je kasnije isusovce i mnoge druge uvodio u duhovni život. Budući da je nakon posjeta svetim mjestima u Jeruzalemu bio pod prijetnjom izopćenja, i da mu je zabranjen daljnji boravak u gradu i misionarenje, Ignacije je na putu u domovinu odlučio studirati teologiju i djelovati kao dušobrižnik. Stoga je u veljači g. 1524. započeo u Barceloni učiti latinski. Dvije godine kasnije započeo je studij na sveučilištu u Alcali. Uz studij, okupljao je drugove te im posredovao svoje vjerske doživljaje putem *duhovnih vježbi*. Budući da su nosili istu odjeću, inkvizicija ja na njih obratila pažnju, dala ih zatvoriti i zabranila Ignaciju baviti se dušobrižništvom. Nato su on i njegovi istomišljenici prešli na sveučilište u Salamanki. Premda su bili ispunili sve zahtjeve inkvizitorā, opet su osumnjičeni za herezu, saslušavani i zatvoreni. Osobito su pažljivo bile ispitivane Ignacijeve bilješke o *duhovnim vježbama*. Budući da se u njima nije mogao dokazati nikakav pogriješan nauk, nakon tri tjedna sužnji su pušteni pod uvjetom da studiraju teologiju kako bi mogli razlučiti što je teški, a što laki grijeh. Budući da nakon toga suda više nije mogao djelovati kao dušobrižnik, Ignacije je odlučio nastaviti studij u Parizu. Nadao se da će ondje moći biti pošten od takvih sumnjičenja.

U Parizu, u kojem je ostao od 1528. do 1535. godine, prvi se put nazvao *Ignacije*. Nanovo je okupio oko sebe krug istomišljenika i vodio ih kroz *duhovne vježbe*. Tijekom *vježbi* svatko savjesno promišlja svoj život te potom razmišlja želi li slijediti Krista. Zatim meditira o tome kako Sin Božji kao »gospodar cijeloga svijeta izabire toliko osoba — apostola, učenika itd. — i šalje ih po cijelome svijetu

te tako širi svoj sveti nauk na sve staleže i životne prilike.«² Na temelju osobnoga poziva prepoznatog u molitvi, drugovi su odlučili »hodočastiti u Svetu zemlju i tada čitav svoj život po primjeru Krista i njegovih apostola pod zastavom svoga nebeskog kralja posvetiti isključivo vlastitomu posvećenju i službi dušama.«³

Tu su nakanu osnažili 15. kolovoza 1534. u kapeli na Montmartreu i zavjetovali se na život u čistoći i siromaštvu u Svetoj zemlji. Dogovorili su se: u slučaju da kroz godinu dana ne bude moguće izvršiti taj plan, stavit će se na raspolaganje Papi da ih on, kao namjesnik Isusa Krista, pošalje onamo gdje bi mogli ponajviše biti od koristi bližnjemu, na slavu Božju. Uz Ignacija, toj su skupini pripadali Petar Faber, Franjo Ksaverski, Diego Laínez, Simão Rodrigues, Jean Codure, Alfonso Salmerón, Nicolás Bobadilla i Paschase Broët. Claude Jay pridružio im se sljedeće godine.

Da bi izvršili svoj zavjet, Ignacijevi su drugovi nakon dovršetka studija pošli u Veneciju kamo su stigli u siječnju 1537. godine. Budući da su hodočasnički brodovi isplovljavali tek početkom ljeta, iskoristili su vrijeme za njegovanje bolesnika. Na Uskrs su zamolili Svetoga Oca za dopuštenje da hodočaste u Jeruzalem i prime svećenički red. Papa im je oboje odobrio, no primijetio je da plovidba u Palestinu zbog turskih ratnih priprema neće biti moguća. Kad je postalo jasno da unutar dogovorenoga roka nijedan brod s hodočascima neće isploviti, sudrugovi su se stavili Svetomu Ocu na raspolaganje te je određeno da u Vječnome Gradu djeluju kao dušobrižnici. Ujedno su kardinali, biskupi i knezovi molili papu da im pošalje svećenike iz *Compañia de Jesús*. To je ime skupina izabrala kako bi izrazila da je Isus Krist njihov jedini gospodar. Naslućivati iza toga bilo kakve vojne nakane potpuno je bespredmetno jer su se tada religiozne udruge često tako nazivale.

Prijatelji su spremno djelovali prema papinim uputama, ali su brzo uvidjeli da potpuna raspoloživost ugrožava opstanak njihove zajednice. Stoga su nakon duga vijećanja odlučili osnovati red i nekome iz svoga kruga zavjetovati poslušnost. Ignacije je ishode razgovora sažeo u *Formula Instituti* i predao je Svetomu Ocu na odobrenje. Taj dokument sadrži temeljni zakon Družbe Isusove koja se od ostalih redova razlikuje u četirima točkama: da bi bili raspoloživi i mogli djelovati po cijelome svijetu, isusovci se odriču trajnoga stanovanja u istome samostanu, zajedničkoga moljenja časoslova i nošenja vlastitoga redovničkog odijela. K tomu, obvezuju se na bezupitno izvršavanje Papinih naloga, pa i kad bi ih slao među Turke, nevjernike u krajevima koje su tada nazivali Indijom ili među heretike.⁴ Zbog tih novina nastali su u kardinalskome zboru znatni otpori, tako da je papa Pavao III. tek 27. rujna 1540. bulom *Regimini Militantis Ecclesiae* mogao

2 Ignatius von Loyola, Deutsche Werkausgabe, übers. von Peter Knauer, vol. II, Würzburg 1998, 43; Stefan Kiechle SJ, Die Orte Jesu besuchen. Die Pilgerfahrt nach Jerusalem (1523), u: A. Falkner SJ/P. Imhof (izd.), Ignatius von Loyola und die Gesellschaft Jesu 1491–1556, Würzburg 1990, 164.

3 Julius Oswald, *Ignatius und Franz Xaver*, u: Rita Haub u. ders., Franz Xaver — Patron der Missionen, 45.

4 Ignatius von Loyola, Deutsche Werkausgabe, Bd. 2, 309.

službeno potvrditi Družbu Isusovu koja je sebe od samoga početka shvaćala kao misionarski red.

Ignacije je potom započeo izrađivati redovnička pravila koja je nazvao *Ustanovama*, čime se bavio sve do svoje smrti 31. srpnja 1556. godine. Protiv njegove volje drugovi su ga u travnju 1541. izabrali za prvoga vrhovnog poglavara (generala) Družbe Isusove koja je, unatoč strogomu odabiru kandidata, brzo porasla. Za deset godina nastalo je dvanaest provincija Reda, od kojih su se Indija i Brazil nalazile preko oceana. U trenutku Ignacijevе smrti broj isusovaca bio je oko 1000.

1. Franjo Ksaverski — zaštitnik misija

Kada je portugalski kralj trebao misionare za Indiju, zatražio je od Svetoga Oca da onamo pošalje isusovce. Papa Pavao III. uputio je poslanika k Ignaciju koji je za taj opasan pothvat trebao imenovati dragovoljce. Budući da nijedan od drugova nije želio propustiti tu priliku, Ignacije je mogao za to odrediti Portugalca Šimuna Rodrigueza i Španjolca Nikolu Bobadillu koje je poslanik bio tražio. Nato je Sveti Otac obojicu odaslao kao papine poslanike na Daleki istok. Rodriguez je odmah pošao u Lisabon jer su odatle polazili brodovi za Indiju. Teško bolesnomu Bobadilli liječnik je zabranio poduzeti to naporno putovanje. Na inzistiranje kraljevoga poslanika da se bolesnik vrati kući i sa sobom povede drugoga misionara, Ignacije je morao brzo naći zamjenu. Kada je o tome govorio svomu tajniku Franji Ksaverskom, ovaj je odmah odgovorio: »Dobro onda! Ja sam spreman!«⁵

Tko je bio taj isusovac koji se sredinom ožujka 1540. godine tako spontano i smiono bacio u opasnu pustolovinu? Franjo Ksaverski ugledao je svjetlo dana 7. travnja 1506. u dvorcu Javier kod Sanüesa u kraljevstvu Navarre. Njegov je otac bio predsjednik Kraljevskoga vijeća, a majka je potjecala iz jedne od najstarijih plemićkih obitelji u zemlji. Njezin je brat kao vrlo ugledan pravni stručnjak dobio nadimak »doktor Navarro« te ga je Papa kao savjetnika pozvao u Rim. Dvojica Franjine braće opsjedala su 1521. s francuskim trupama tvrđavu Pamplonu pri čijoj je obrani Ignacije bio teško ranjen.

Kao drugorođeni sin Franjo je trebao postati klerik te je zato primio tonzuru. Kao i njegov stric, htio je ostvariti znanstvenu karijeru i steći crkvene nadarbine. Zato je u jesen 1526. započeo studij u Parizu, tada jednome od najpoznatijih europskih sveučilišta. Tri godine kasnije upoznao je Ignacija s kim je u kolegiju Svete Barbare morao dijeliti sobu. Njegov mu je zemljak bio nesimpatičan zbog svoje pobožnosti koja je odbijala. Ksaver je uživao studentski život i u športskim se natjecanjima pokazao jednim od najboljih skakača u dalj. Sredinom ožujka 1530. postigao je magistarskim stupnjem pravo poučavanja na sveučilištu. Da bi nastupio u skladu sa staležem, zatražio je od jednog bilježnika potvrdu plemstva i zaposlio je slugu. U listopadu je počeo držati predavanja.

5 Fontes narrativi 2, 381; Georg Schurhammer, Franz Xaver, Bd. 1, 532.

Ksaver se na taj način bacio u troškove i zadužio. Premda su cijene zbog visoke inflacije trajno rasle, oskudne doznake novca od kuće dolazile su mu rijetko ili uopće nisu dolazile. U toj mu je nezgodi Ignacije pomogao, čak je nadgledao krug njegovih poznanika i upozoravao ga na heretike. Franji je to bilo neugodno, opirao se tomu i rugao onima koje je Ignacije skupljao oko sebe. Međutim, kad ga je Ignacije ozbiljno zapitao što čovjeku koristi da zadobije cijeli svijet a pri tom izgubi svoj život, prijateljski su se. Kao i ostali drugovi, obavio je pod Ignacijevim vodstvom duhovne vježbe i na Montmartreu položio zavjete. Odlučno je iskoristio priliku, koja mu je zbog Bobadilline bolesti bila pružena, da izvrši dano obećanje i postane misionar u Indiji.

Budući da je flota za Aziju polazila tek sljedeće godine, Rodrigues i Ksaver djelovali su u Lisabonu kao dušobrižnici. Na dvoru su obojica stekli tolike simpatije da ih je kralj Ivan III. svakako želio zadržati kod sebe. Ignaciju je konačno uspjelo diplomatskom vještinom nagovoriti kralja da pusti Franju. Na Ksaverov trideset i peti rodendan lisabonska je flota napustila luku i 6. svibnja 1542. godine stigla u Gou. Isusovac se odmah predstavio biskupu i obećao mu da će on samo s njegovim dopuštenjem upotrebljavati ovlasti koje mu je Papa dao. Da bi stekao iskustvo, najprije je radio s misionarima drugih redova. Tada je počeo na malabarskoj obali naviještati kršćansku poruku. Pozivao je stanovnike zvončićem, tumačio im Deset zapovijedi i Vjerovanje te ih učio Očenaš i Zdravomariju koje je bio dao prevesti na njihov materinski jezik. Nakon što je krstio pristupnike i odredio katehete za brigu oko njih, pošao je dalje. U proljeće 1545. odjedrio je na Malaku, a odatle na Molučke otoke. Kad je čuo da su na jednome otoku kršćani prepušteni samima sebi, odmah ih je posjetio usprkos opasnostima na putu.

U Malaki je susreo nekoga Japanca koji mu je pričao o svojoj domovini. Zbog visoke kulture, njegovi su se zemljaci činili osobito prijemljivima za kršćanstvo. Zato se Ksaver zaputio u Japan, nakon što je u Goi nanovo organizirao Misiju i isusovcima koji su nedavno bili došli iz Europe dodijelio zadatke. U Japan je stigao 15. kolovoza 1549. godine. Budući da je smatrao kako je vladar odgovoran za spas duša svojih podložnika, htio je najprije za kršćanstvo pridobiti cara, a zatim njegove podložnike. Čim je naučio nešto japanskoga, zaputio se u Kyoto. Međutim, ondje je morao konstatirati da car ima malo toga reći i da umjesto njega zemljom vladaju moćni *daimjoi*. Ksaver je s velikom pratnjom posjetio knezove i predao im darove koji su prvotno bili namijenjeni caru. Budući da su se nadali trgovinskim odnosima s Portugalcima, dobio je od njih dopuštenje za misionare. Sad je Ksaver smio javno propovijedati i osnivati kršćanske zajednice. Pritom je bio svjestan koliko je važno vladati jezikom zemlje, točno poznavati religiozne predodžbe te upoznati običaje i navike naroda. Budući da su Japanci često pitali zašto njegov nauk nije poznat u Kini, Ksaver je uvidio »da je Kina pravi kulturni uzor Istočne Azije. Zato je misija u Kini za njega imala prednost.«⁶

6 Claudia von Collani, Matteo Ricci. Zum 400. Todestag des Pioniers der neuzeitlichen Chinamission, u: *Stimmen der Zeit* 2010, 135, 339–351, ovdje 340. — Usp. također Klaus Schatz, *Kulturel-*

Zbog uznemirujućih vijesti iz Indije Franjo se 1551. godine vratio u Gou. Ondje je saznao da ga je Ignacije imenovao provincijalom i time mu povjerio vodjenje isusovačke misije u Istočnoj Aziji. Kao provincijal organizirao je službeno poslanstvo koje je u Kini trebalo pregovarati o puštanju zarobljenika i dopuštanju misionarenja. Budući da zapovjednik malačke flote nije bio pozvan sudjelovati u tome, zabranio je isplavlavanje brodova i time omeo plan. Unatoč tomu preokretu, Ksaver se čvrsto držao svoga plana i odjedrio na otok Sangčuan pred južnom obalom Kine. Odatle se nadao uz pomoć krijumčara probiti u Carstvo koje je za strance bilo zatvoreno.

Budući da je krijumčarenje stranaca bilo drakonski kažnjavano, nitko nije bio spreman odvesti Ksavera na kopno. Jedan mu je brodar tegljač za mnogo novca obećao pomoći. Misionar je bio spreman podnijeti mučeništvo, ali je uzalud čekao na brod koji bi ga prevezao na žudeni cilj. Zbog hladnoga kišovitog vremena jako se prehladio te je 3. prosinca 1552. umro, promatrajući s kopna željkovani cilj. Vijest o njegovoj smrti brzo se proširila i kod mnogih je probudila želju da ga se proglasi svetim. Nato ga je 12. ožujka 1622. papa Grgur XV. uzdigao na čast oltara, dok ga je 1927. godine papa Pio XI. proglasio zaštitnikom misija.

2. Matteo Ricci — prethodnik kineske misije

»Pokušaj da se dode u Kinu, bilo s vojnicima ili bez njih, sličan je pokušaju da se dode na Mjesec.«⁷ To su uvjerenje stekla četvorica španjolskih franjevaca koji su godine 1571. s Filipina stigli u Kanton i upali u teško zatočeništvo. Nakon duge tuđinske vladavine Mongola, Kina je 1368. godine hermetički zatvorila svoje granice te je održavala odnose samo sa zemljama koje su prema njoj imale dužnost plaćanja poreza. Tim odjeljivanjem zemlja se razvijala u svijet za sebe kojim je car vladao kao »sin neba«. Ophodjenje s kozmičkim silama nebeskoga svoda vladaru je davalo bitan dio njegova legitimiteta. On je uređivao svijet obrednim radnjama, objelodanjivanjem kalendara, podjeljivanjem naslova i dopuštenja da se poštuju novi bogovi. Za dobro naroda, car se morao brinuti za sklad između neba i zemlje. Zbog svoje visoke kulture Kinezi su sve druge narode smatrali barbarima s kojima su htjeli imati — po mogućnosti — što manje posla. Iza te samoizolacije skrivao se, dakako, velik strah pred strancima, posebno pred moćnim osvajačkim pomorskim silama Europe. Španjolska i Portugal, koji su 1494. ugovorom u Teresillasu međusobno podijelili Ameriku i sve krajeve koje će još otkriti te preuzeli obvezu misionarenja u njima, nastojali su svim sredstvima progurati svoje interese. Portugal, kojemu je odlukom pape Aleksandra VI. pripao trgovački monopol u Istočnoj Aziji, nakon dugih pregovora dobio je od kine-

le Optionen der Jesuiten in China, u: Wenchao Li u. Hans Poser (izd.), *Das Neueste über China*, Stuttgart, 2000, 70.

7 Liselotte Wiesinger, *Die Anfänge der Jesuitenmission und die Anpassungsmethode Riccis*, u: *Ausst. kat. China und Europa. Chinaverständnis und Chinamode im 17. und 18. Jahrhundert* (Schloss Charlottenburg), Berlin, 1975, 12.

skoga kraljevskog dvora dopuštenje da na poluotoku Makau podigne trgovačku bazu i odatle dvaput godišnje posjećuje sajam u Kantonu.

Tako su isusovci 1565. godine mogli ondje utemeljiti misijsku postaju, odakle su se nadali prodrijeti u unutrašnjost zemlje. To je konačno uspjelo Talijanu Micheleu Ruggieriju (1543.–1607.), koji je 1679. godine stigao onamo i, na preporuku svoga redovničkog poglavara Alessandra Valignana (1539.–1606.), počeo učiti kineski. Uskoro je taj jezik tako dobro svladao da je u Kanton mogao pratiti portugalske trgovce kao prevodilac. Kineza se to toliko dojmilo da su mu dopustili sagraditi kapelicu. Kao potpora njegovu radu, 7. kolovoza 1582. godine u Macao je stigao Matteo Ricci. Njega je Valignano kao novaka upoznao u Rimu i na Ruggierijeve molbe poslao u Gou. Ricci, koji se na kineskome nazivao Li Madou, rođen je 6. listopada 1552. godine. Potječe iz bogate obitelji iz Macerate koja je tada pripadala papinskim zemljama. Kao osamnaestogodišnjak, u Rimu se pridružio isusovačkomu redu i poslije novicijata tri godine studirao filozofiju u *Collegium Romanum* koji je u ono vrijeme bio među vodećim znanstvenim ustanovama Europe. Ondje je je bamberkški isusovac Christoph Clavius (1537./1538.–1612.) poučavao matematiku i astronomiju. Kod njega je Ricci također stekao znanja iz geodezije, kartografije, mehanike, glazbe, nautike i optike. Zbog latinskoga izdanja *Elementata* grčkoga matematičara Euklida, Clavius je dobio nadimak »Euklid 16. stoljeća«. Clavius je surađivao kod reforme kalendara pape Grgura XIII. i energično se zauzeo za uvođenje novoga kalendara. Sve do svoje smrti gajio je prijateljske odnose s Galileom Galilejem s kojim je, kao što je poznato, prijateljevao i Johannes Schreck. Znanja koja je stekao kod Claviusa Ricciju su veoma koristila pri misionarenju u Kini. Kad su ga redovnički poglavari za to odredili, otputovao je iz Rima preko Lisabona u Gou gdje je dovršio svoj teološki studij. Zatim ga je Valignano, kao što je rečeno, kao Ruggierova pomoćnika odaslao u Makao. Obojica su se u misionarenju držala Valignanovih uputa. On im je, na temelju svojih iskustava iz Japana, preporučio da se prilagode životnim običajima Kineza i nauče jezik. Pomoću »ispitivanja« obojica su razvila takozvanu »metodu prilagođavanja« koja im je konačno otvorila put u unutrašnjost zemlje. Budući da je taj postupak od početka bio prijeporan i prouzročio svadu oko obreda koja je dovela do zabrane kršćanstva u *Carstvu Sredine*, važno je upoznati temelje nove misijske metode.

3. Načela metode prilagođavanja

Isusovci u Macau bili su svjesni moći i značenja kineskoga cara te su bili uvjereni u njegovu odgovornost za spas duša podložnikā. Zato su svim sredstvima nastojali doći u Peking kako bi najprije vladara, a onda s njime i sav njegov narod, obratili na kršćanstvo. Stoga je *prvo načelo* njihova postupanja glasilo: *misija odozgor prema dolje*. To je praktično značilo prilagođavanje životnomu stilu, jeziku i mentalitetu vodećih društvenih slojeva koji su im mogli poravnati put prema glavnome gradu. Kako bi našli uporišne točke za naviještanje, patri su se po svome dolasku u Kinu obukli kao budistički monasi i raspravljali s njima. Međutim,

čim su primijetili da ovi imaju malen ugled, obukli su se u ruho konfucijanističkih učenjaka. Konfucijanizam nisu shvaćali kao religiju, nego su ga promatrali kao teoriju morala i čisto profan politički nauk čije je poznavanje morao pokazati tko god je želio obavljati javne službe. Iz susreta i razgovora s konfucijanistima proizišlo je *drugo načelo* misionarenja: *otvorenost i tolerancija prema konfucijanizmu*.

Pritom isusovci nisu, dakako, neopazice preuzeli tadašnji neokonfucijanizam koji se bio rascijepio u mnogo smjerova. Obazirući se na nauk Kong–fu–zija koga su najprije latinski nazvali *Confucius*, nastojali su neokonfucijanizam najprije očistiti od budističkih i taoističkih utjecaja i opovrći njegovo materijalističko tumačenje. U svojoj prvoj knjizi *Pravi nauk o Gospodaru Neba (Tianzhu Shiyi)* Ricci se trudio pokazati »da kršćanski nauk nije nikakav *nov* nauk, nego pravo ispunjenje najboljih nacionalnih tradicija, čak prikazati kršćanstvo kao uspostavu istinskoga konfucijanizma. Religija Gospodara Neba (*Tianzhu*), kako se kršćanska religija u Kini od Riccija nadalje zvala, trebala bi se moći skladno pomiriti s kineskim starim vijekom.«⁸ *Treće je načelo* misionara u Kini prema tome glasilu: *Natrag na Konfucijeve početke*, budući da je ovaj na temelju svoje prirodne religioznosti vjerovao u jednoga Boga. Ono što je Konfucije o njegovoj moći i božanstvu upoznao na temelju razumskih uvida, bilo mu je objavljeno od Boga čija se nevidljiva stvarnost, kako je već apostol Pavao pisao kršćanima u Rim, »od stvaranja svijeta dohvaća razumom u djelima stvaranja«.⁹

Ricci i mnogi misionari poslije njega iz toga su pogrešno zaključili da bi pojmovi *Tianzhu* (Gospodar Neba), *Tian* (Nebo) i *Shangdi* (najviši vladar) odgovarali kršćanskim oznakama Boga, premda su Kinezi pod tim pojmovima podrazumijevali nešto sasvim drugo. S tim u vezi, značajno je da je Ruggieri odbijao konfucijanizam jer mu se činilo da u njemu potpuno nedostaje religiozni element; »*Thian* je smatrao materijalnom supstancijom, tj. bez duhovne supstancije i time neprikladnom kao oznaku za kršćanskog Boga.«¹⁰ Od godine 1583. isusovci za taj sadržaj rabe izraz *Tianzhu*¹¹ koji se, nakon dugih rasprava, mogao sasvim probiti tek pedeset godina kasnije.¹² Za to su ipak odlučujuća bila filozofsko–teološka razmišljanja, a ne praktična misijska iskustva koja su se orijentirala prema kineskomu razumijevanju izrazā.

Prema odluci da se kršćanstvo ponajprije proširi među konfucijanskim učenicima, isusovci su kao *četvrto načelo* svoga postupanja prihvatili sljedeće: *ne javne propovijedi i obraćenje masa, nego krugovi razgovora s učenim osobama i privatna obraćenja*. Budući da je literatura u tim krugovima bila vrlo cijenjena, isusovci se sve više posvećuju pisanju. U svojim su knjigama predstavili kršćanski nauk i europske znanosti kako bi ih učinili poznatima i kako bi pokazali vlastitu učenost. Osim toga, nadali su se da će time proširiti područje djelovanja i da

8 Schatz (kao nap. 6), 72

9 Usp. Rim 1, 19.

10 Collani (kao nap. 6), 347.

11 Jacques Gernet, *Christus kam bis nach China. Eine erste Begegnung und ihr Scheitern*, Zürich/München 1984, 33.

12 George H. Dunne SJ, *Das große Exempel. Die Chinamission der Jesuiten*, Stuttgart 1965, 349.

će moći doći do onih s kojima nisu dolazili u dodir jer su stanovali u udaljenim područjima ili nisu smjeli s njima stupiti u kontakt, na primjer s uvažanim Kineskinjama. Uz studij filozofije i teologije, misionarima su pomogla i astronomska znanja te poznavanje tehničkih umijeća koje su bili ponijeli iz Europe. Kad su patri primijetili veliko zanimanje Kineza za europsku umjetnost i njihovu radoznalost za tehničke sprave i strojeve, iskoristili su to kako bi privukli pažnju i uspostavili društvene veze. Stoga je *peto načelo* njihove misionarske djelatnosti glasil: *neizravno naviještanje uz pomoć europske tehnike, znanosti i umjetnosti*.

O tome kako su Ruggieri i Ricci naučili kineski jezik moguće je samo nagađati. Budući da za to nisu postojali priručnici, vjerojatno su prošli neku vrstu učenjačke izobrazbe pri čemu su proučavali četiri konfucijanska klasika: Zhong Yonga, Daxuea, Lunyua i Mengzija te ih prvi put preveli na latinski. Kasnije su zajedno sastavili portugalsko–kineski rječnik¹³ i tako budućim misionarima znatno olakšali mučno učenje jezika. Kod objavljivanja pisanih djela pomogli su im njihovi prijatelji Kinezi time što su uljepšali stil i napisali hvalbene predgovore.

Nakon katekizama, koje su najprije objavili, oba su isusovca napisala i druga djela. Tu se našao kineski prijevod euklidske geometrije, pri čemu je Ricci upotrijebio latinsko izdanje svoga učitelja Claviusa. Veliku je pozornost pobudila rasprava o prijateljstvu koju je napisao oslanjajući se na Ciceronovo *De Amicitia*. Konfucijanski učenjaci otkrili su u tome poklapanja sa svojim nazorima — naime, da je među pet odnosa koji upravljaju životom u obitelji, društvu i državi jedino prijateljstvo prikladno za odnos među jednakima. Usto je Ricci objavio rasprave o kartografiji i mnemotehnici.

Najpoznatije je Riccijevo djelo *Pravi nauk o Gospodaru Neba* koju je zamislio kao dijalog između jednoga kineskoga i jednoga europskog učenjaka. Premda oba sudionika u razgovor međusobno pristupaju s mnogo poštovanja, ovdje je riječ o klasičnome poučnom razgovoru o kršćanstvu u koje je misionar želio uvesti svoje čitatelje. Zato ondje ne obrađuje složene vjerske tajne, koje je pridržao za kasniju katehezu, nego nastoji razumskim argumentima »poduprijeti Božju egzistenciju, besmrtnost ljudske duše nasuprot životinjskoj te čovjekovu slobodu, opovrgnuti poganski nauk o seljenju duša i otvoriti put spoznaji Boga kao Stvoritelja i Otkupitelja«. ¹⁴

S kršćanske je strane Ricci za to bio snažno kritiziran i optužen »da prešućuje spasenjske činjenice kršćanske objave i da poučava čisti deizam.« ¹⁵ Drugi su mu predbacivali da kršćanstvo prikazuje tek kao nadopunu konfucijanizmu. Ipak je njegovo djelo *Tianzhu Shiyi* doživjelo mnoga izdanja i prijevode i važno kao klasik kineske kršćanske literature te je »potkraj 18. stoljeća uzeto u carsku antologiju „Siku“«. ¹⁶ Čitanje te knjige potaklo je cara K'anghsi godine 1692. da izda vjerski edikt o toleranciji. ¹⁷

13 Wiesinger (kao nap. 7), 13.

14 Alfons Dufey, *Chinesischer Katechismus*, u. *Ausst. kat. Die Jesuiten in Bayern 1549–1773* (Bayerisches Hauptstaatsarchiv), München 1991, 239.

15 Wiesinger (kao nap. 7), 15.

16 Collani (kao nap. 6), 346.

17 Wiesinger (kao nap. 7), 15.

4. Put u Peking

Potporom kineskih prijatelja, Ruggieriju i Ricciju je uspjelo 10. rujna 1583. doći u Zhaoqing, glavni grad Kwang–tungsa i ondje dvije godine kasnije ustanoviti postaju s prvom skromnom europskom bibliotekom. Uz perspektivno oslikane slike svetaca, bogato ilustrirane knjige s raskošnim uvezima, staklenim prizmama i tehničkim napravama, predmet divljenja posjetitelja osobito je bila karta svijeta koju je Ricci bio izradio, u čijem središtu Kina stoji kao *Carstvo Sredine*. Ta je zemljopisna karta kasnije često bila preradivana i proširena u mnogim izdanjima. Da bi se omogućilo papino poslanstvo kineskomu caru, Ruggieri je 1588. godine otputovao u Europu.¹⁸ Plan mu ipak nije uspio jer je ovaj značajan misionar umro 11. svibnja 1607. u Salernu, u Južnoj Italiji.

Riccijeva daljnja postaja na putu prema Pekingu bila je Shaozhou, gdje je boravio od 1589. do 1595. godine. Zatim je kratko vrijeme bio u Nankingu i ostao od 1595. do 1598. u Nanchangu. Pokušao je odatle doći do glavnoga grada, ali nije uspio. U svibnju 1600. sa svojim je redovničkim subratom Diegom de Pantojom (1571.–1618.) ponovo pošao u Peking. Taj je put uspio pomoću darova za cara Wanlija, »koji su bili shvaćeni kao egzotični europski ‚počasni danak‘«¹⁹, doći do vruće željenoga cilja. Njegov dolazak u Peking godine 1601. i doneseni darovi spominju se u službenoj povijesti Minga.

Caru se ponajviše svidjelo kucanje satova koje je primio i njihova zvona koja su bez izvanjskoga poticaja zvonila u pravilnim vremenskim razmacima.²⁰ Budući da su se satovi zbog nepravilnoga rukovanja pokvarili, morali su biti popravljani u isusovačkoj kući. Kad je car doznao da su mnogi mandarini, Riccijevi prijatelji, ondje razgledavali satove, naredio je da se te čudesne isusovačke sprave smiju popravljati samo u palači. Tako je nastala netočna legenda »da je car često povjerljivo razgovarao s *patrima*, dok ga važni mandarini nisu mogli čak ni vidjeti«.²¹ Ricci zapravo nije Ming–cara, koji je živio povučeno i odijeljeno, nikada vidio niti je ikad imao neku službu kod njega. Jedino je bio »popravljač i čuvar europskih satova u carskoj palači«, čiji je »boravak u Pekingu bio šutke dopuštan«.²² Kad je Ricci umro 11. svibnja 1610. godine, njegovi su prijatelji Kinezi zamolili cara komad zemlje i nešto novaca kako bi velikoga učenjaka sa Zapada, koji je umro bez rodbine daleko od domovine, dostojno pokopali. »Njegov je grob postao početkom groblja Zhalan koje se još danas nalazi u Peking, gdje su položeni najpoznatiji isusovci kineske misije; njihovi grobni spomenici održali su se do danas.«²³

18 Collani (kao nap. 6), 343.

19 Collani (kao nap. 6), 345.

20 Birgit Kremer, *Kunstfertigkeit und Glockenklang. Mechanische Uhren und Automaten für den Kaiser von China*, u: Renate Eikelmann (ed.), *Die Wittelsbacher und das Reich der Mitte. 400 Jahre China und Bayern*, München, 2009, 130–139, ovdje 130.

21 Wiesinger (kao nap.7), 16.

22 Collani (kao nap. 6), 340 i 345.

23 Collani (kao nap. 6) 350; usp. također Erich Zettl, *Johannes Schreck–Terrentius. Wissenschaftler und China–Missionar (1576–1630)*, Konstanz, 2008, 103slj.

Zaključak

Propitujući uspjeh kineske misije, na prvi pogled on se čini skromnim. U trenutku Riccijeve smrti u Kini se nalazi svega pet isusovačkih postaja u kojima su živjela osmorica patara i isto toliko časne braće. Na kršćanstvo se obratilo nešto više od 2000 Kineza. Ovaj učinak se može smatrati značajnim s obzirom da isusovci nisu težili masovnom pokršćavanju, već su ljude privodili kršćanskoj vjeri kroz osobne razgovore. Zamjetno je pritom da su obraćeni kršćani ostajali konfucijanci te su i dalje smjeli štovati svoje pretke. Tim povodom će se rasplamsati tzv. sukob oko obreda, koji će dovesti do dokidanja kineske misije, što doduše nije jedini razlog njene propasti, kako pokazuju novija istraživanja. Pri vrednovanju ovog pothvata ne treba izgubiti iz vida i kulturnu i znanstvenu razmjenu između Kine i Europe, koja je nekoć započela s isusovcima i danas neprekidno dobiva na značenju.

Penetration into the Middle Kingdom

The Jesuits as a Missionary Order

Julius Oswald *

Summary

The Jesuits, who in Europe are known mostly as educators and teachers in high schools and universities, are presented in this article as a missionary order which preaches the Gospel throughout the world. Before establishing the Order, Ignatius of Loyola made a pilgrimage to Jerusalem where he had planned to stay and work as a curator of souls. As he was not given permission to do so, he dedicated himself to the study of theology and gathered together friends in whom he would then kindle the desire to become missionaries in the Holy Land. However, since it was not possible to sail to Palestine, the first Jesuits put themselves at the Pope's disposal such that he might send them wherever they could be of most help to souls. As the Pope's delegate, Francis Xavier travelled to Asia where he brought many to the Christian faith. His desire for a mission in China was not fulfilled. This was to succeed for his confrères Michele Ruggieri and Matteo Ricci who learned Chinese and developed a new missionary method. Thus they gained the confidence of the scholars who opened for them the path to the emperor's court in Beijing and supported them in their evangelization efforts. Key words: Ignatius of Loyola, Matteo Ricci, Michele Ruggieri, Francis Xavier, adaptation method, mission in China, Jesuits, Confucianism, rites controversy

* Julius Oswald PhD, Retired Director of the Jesuit Library in Munich, First President of the *Jesuitica* Association, Address: Kaulbachstraße 31a, D-80539 München. E-mail: julius.oswald@jesuiten.org